

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC HODONI PUSTĂ

RAPORT PRELIMINAR 1979—1984

1. Date despre stațiune

Satul Hodoni (com. Satchinez, jud. Timiș) se află plasat în partea de nord a Banatului, la circa 20 km distanță de municipiul Timișoara.

În anii 1959—1960, ca urmare a numeroaselor urme materiale apărute pe teritoriul satului, Muzeul Banatului a întreprins sondeaje în punctul numit „Pocioroane”, descoperind o așezare neolitică aparținând culturii Tisa I și mai multe morminte de înhumare databile în sec. X—XI.¹ Cercetarea a fost reluată printr-un sondaj în anul 1976, completându-se descoperirile neolitice², prilej cu care s-au extins cercetările de suprafață pe o arie mai largă, depistându-se cu acest prilej două locuri în punctul Hodoni—Curtea Domnească (feudal-timpurie și sec. XVII—XVIII) și cele două așezări de la Hodoni-Pustă.³

Cercetarea în teren, în anul 1976, a profilelor celor două șanțuri de excavație efectuate pe platoul Pustă (fără a se efectua o ridicare topo, dificilă în acel moment) au dus la concluzia că, în respectivul punct arheologic se suprapun două așezări: una de mari proporții, având un nucleu fortificat (șanț de apărare, — val — palisadă de lemn exterioră valului) databilă, pe baza materialului ceramic în epoca bronzului, și o a doua așezare, deschisă, databilă, de asemeni pe baza materialului ceramic recoltat, în sec. III—IV e.n.⁴

Ca urmare a acestor constatări, în anul 1979 au început cercetările arheologice sistematice în punctul Hodoni-Pustă, cercetări care s-au încheiat în vara anului 1984.

2. Istoricul cercetărilor

2.1. În anul 1979⁵ s-a efectuat un sondaj arheologic constând dintr-o secțiune cu dimensiunile de 30×2,50×1,50 (1,80) m (S3) și două casete

¹ A. Bejan — M. Moga, în *Tibiscus*, V, Timișoara, 1978, p. 150—168.

² M. Moga — O. Radu, în *St. Com. C. II*, 1977, p. 231—239.

³ A. Bejan — M. Moga, *op. cit.*, p. 168.

⁴ A. Bejan, în *Materiale și cercetări arheologice, A XIV-a sesiune de rapoarte*, Tulcea, 1980, p. 366—368 și fig. 1, 4, 5.

⁵ *Ibidem*, p. 369—373.

adiacente de $3 \times 3 \times 2$ m (C1, C2) (cele două șanțuri de evacuare fiind considerate, pentru a asigura continuitatea cercetărilor, ca S1 și S2). S-au surprins, în S3 și C1, următoarele elemente de locuire:

2.1.1. Locuința nr. 1. Continuându-se din S1, s-a excavat în anul 1979 partea sa vestică. Degajată doar parțial, s-a putut stabili forma sa patruleteră (dreptunghiulară?). S-au recuperat ca inventar fragmente ceramice de factură romană, lucrată la roată, de culoare cenușie și ceramică lucrată cu mină, ambele databile în sec. III—IV.

2.1.2. Locuința nr. 2. Suprinsă parțial, în profilul nordic al S3 (se va continua cercetarea în anii următori).

2.1.3. Locuința nr. 3. De mai mari dimensiuni, de asemenea de plan patruleter; vatra, distrusă din vechime (doar urmele sale). Ceramica recuperată se integrează în aceeași perioadă ca a celorlalte.

2.1.4. Groapă menajeră (Caseta C1) puțin adâncă, cu fragmente ceramice sec. III—IV e.n. Sub ea, multe fragmente ceramice, majoritatea atipice, de epoca bronzului.

2.1.5. Groapă de provizii, circulară, cu diametrul buzei de 1 m. Conține puține fragmente ceramice.

2.1.6. Cuptor menajer (?), foarte puțin ars. Surpat din vechime, cu inventar sărac; fragmente ceramice sec. III—IV și fragmente de chirpic.

2.2. În anul 1980 s-au realizat:⁶

2.2.1. Prelungirea spre vest a secțiunii S3 cu 20 de metri.

— Secțiunea S4, continuând S3 spre Est, între grădinile ultimelor case din sat și drumul de țară existent, paralel cu S1. Dimensiuni S4: $20 \times 1,25 \times 1,50$ m. Casetele adiacente C3, C4' (ambele cu dimensiunile $3 \times 3 \times 1,5$ m) și secțiunea S5 ($4 \times 1,50 \times 1,50$ m).

— Secțiunea S6 orientată N—S, paralelă cu S1, dimensiuni $24 \times 1,5 \times 1,5/2$ m și casetele C5, C6, C7 fiecare cu dimensiunile $3 \times 3 \times 2$ m.

— Pe latura vestică a secțiunii S1, 3 casete mici (C8, C9, C10) cu scopul de a salva resturile unor complexe de locuire distruse de șanțul de excavare, cu dimensiunile $2 \times 2 \times 1,50$ m fiecare.

2.2.2. Din lucrările efectuate, s-au degajat, în acest an, următoarele elemente de locuire:

a. două locuințe de epoca bronzului, cu material ceramic fragmentar, și parțial întregibil, relativ bogat;

b. Continuându-se cercetarea din anul 1979, s-a continuat degajarea locuințelor deja apărute, rezultând patru locuințe din care două, mai mari, au câte două încăperi, celelalte două fiind două bordeie cu câte o încăpere. Locuința degajată integral conține și un cuptor menajer.

c. Nouă gropi ovale și dreptunghiulare, unele surprinse parțial (putând eventual fi gropi de bordeie).

d. Resturile a trei cuptoare, din care unul probabil cuptor de olar.

⁶ A. Bejan — D. Benea, în *Materiale și cercetări arheologice. A XV-a sesiune de rapoarte*, Brașov, 1981, București, 1983, p. 381—384.

e. În S7 și C7, continuându-se și în afara lor, au apărut un șanț cu o groapă de stilp, provenind probabil de la un gard ce separă două complexe de locuit; șanț asemănător a fost surprins și în anul 1984, avînd probabil același scop.

2.3.1. În anul 1981 s-au excavat patru secțiuni paralele și apropiate la o distanță de 6 metri una de alta, deschizîndu-se casete și secțiuni adiacente și degajîndu-se în total o suprafață de aproximativ 460 m². Ele au următoarele dimensiuni:⁷

1981/S1=S2=S3=S4=24×1,50 m.

1981/S5=16×1,75 m.

1981/S6=8×1,25 m.

1981/S7=4×1,50 m.

1981/C1=4×1,50 m; C2=2×2,50 m; C3=5×2 m; C4=4×1 m; C5=2×2 m; C6=3×2 m; C7=2×2,5 m; C8=2×1,5 m; C9=3×5 m; C10=3×1,5 m; C11=5×2 m.

Adîncimea medie a tuturor casetelor și secțiunilor este de 1—1,20 m, coborînd în zona locuințelor și a anexelor acestora la adîncimea de 1,50—2 metri.

Ca urmare a acestor lucrări, în anul 1981 au fost degajate următoarele elemente de locuire:

2.3.2. Din așezarea de epoca bronzului:

Secțiunea S2 și caseta C7 au surprins latura vestică a unei locuințe din așezarea de epoca bronzului. Cea mai mare parte a locuinței a fost distrusă de către excavările anuale efectuate de către ferma zootehnică.

O a doua locuință, de proporții mai mari, cuprinsă în S4 și C9 și formată probabil din două încăperi. S-a degajat aproximativ 2/3 din suprafața sa.

— Marginea unei gropi menajere, circulare sau ovale, apărută în S3/1981.

— În toate secțiunile și casetele, sporadic sau sub așezarea de sec. III—IV s-a găsit material ceramic de epoca bronzului.

2.3.3. Așezarea de sec. III—IV.

În secțiunile S2 și S5, metrij 18—21: bordei patrulater, cu colțuri puternic rotunjite. Pe latura vestică, resturile distruse ale vetrei.

— Semibordei. Dimensiuni 3,50×2,50 m apărut în S1 și C11. Planul patrulater, orientat NV-SE:

— resturile a două cuptoare menajere, exterioare locuințelor, cu pereții prăbușiți și fața vetrei spartă, ambele în S1, m 0—3 și 12,5—14,5 m. Primul are forma vetrei ovală, cu dimensiunile 2,5×2 m, al doilea rotund, cu diametrul de 1,60 m;

— patru gropi de provizii cilindrice, două degajate integral și avînd axele 2×2,1 m și 2×1,60 m. O groapă surprinsă parțial și degajată în perețele S1/76, restul fiind distrus de acest șanț și marginea unei gropi surprinsă parțial în perețele secțiunii S5;

⁷ O prezentare succintă și a descoperirilor din anul 1981 la A. Bejan, în *Banatica*, VI, Reșița 1981, p. 153—171.

— două gropi în formă de clopot, prima în S2—S5, a doua în S4—S6. Toate gropile de provizorii sint săpate foarte adînc, pînă la adîncimea de 1,70—2 m;

— două gropi menajere, ambele în S4—S6. Adîncite doar pînă la 1 m, și avînd ca inventar puțin material ceramic.

2.4. În anul 1982 s-au efectuat următoarele lucrări:

2.4.1. În continuarea secțiunilor paralele trasate în anul 1981, prelungindu-se S2/1981 s-au trasat alte trei secțiuni paralele lungi de 20 m, late de 1,50 m și cu o distanță de 3 m între ele (S1, S2, S3/1982). Perpendicular pe S1/1976 s-a trasat, în dreptul m 616—619, S6), cu aceleași dimensiuni ca primele trei. În dreptul m 631—637, perpendicular de asemeni pe S1/1976, secțiunile S4 și S5/1982 (S4=S5=8×2 m), cu o distanță de 2 m între ele. Legat de degajarea integrală a elementelor arheologice apărute s-au deschis, în dreptul secțiunilor S1 și S2 trei casete adiacente de cîte 2(3)×2 m.

2.4.2. Au fost degajate următoarele complexe arheologice:

— colțul unui bordei de epoca bronzului, restul locuinței fiind distrusă de excavările din anul 1976;

— cinci gropi de provizii de epoca bronzului;

— latura unei locuințe de sec. III—IV (bordei);

— șase gropi de provizii de sec. III—IV.⁸

2.5. În anii 1983 și 1984 șantierul arheologic de la Hodoni-Pustă a intrat în faza finală de cercetare.

2.5.1. În acești ani, s-au degajat:

— cinci secțiuni cu dimensiunile de 5×1,50×1,50 m, precum și șase casete, patru adiacente secțiunilor, cinci cu dimensiunile de 3×2×2 m, una cu dimensiunile de 6×2×2 m.

— Pentru surprinderea șanțului de apărare al așezării de epoca bronzului s-a efectuat o secțiune de 25×1,50 m, cu adîncimea variînd de la 1,5 la 4 m.

2.5.1. În urma acestor lucrări, în cei doi ani, s-au realizat:

— degajarea profilului șanțului de apărare al așezării fortificate de epoca bronzului;

— surprinderea și degajarea unei locuințe (bordei) și a unei gropi menajere din epoca bronzului.

2.5.2. Din așezarea de sec. III—IV e.n.;

— o locuință de plan patrulater;

— o groapă de provizii;

— bordei patrulater cu colțurile rotunjite, cu multe bucăți de zgură în inventar (se afla probabil în apropierea unui atelier metalurgic), locuință suprapusă peste o groapă menajeră de epoca bronzului.

⁸ Pentru gropile de provizii a se vedea A. Bejan, în *Studii de istorie a Banatului*, IX, Univ. Timișoara, Timișoara, 1983, p. 13—23.

3. Descrierea descoperirilor arheologice

Deci, ca urmare a cercetărilor arheologice dintre anii 1979—1984 au fost degajate, total sau parțial, în punctul Hodoni-Pustă, următoarele complexe arheologice:

3.1. Din așezarea fortificată de epoca bronzului:

- a fost secționat șanțul de apărare al așezării. Lățimea șanțului, în partea superioară, este de 16,50 m, iar adâncimea sa maximă este de 3,5 m;
- au fost degajate cinci locuințe (bordeie și locuințe de suprafață);
- cinci gropi de provizii, circulare;
- șase gropi menajere, de dimensiuni mici.

Datarea așezării s-a realizat pe baza ceramicii, care încadrează complexul la sfârșitul epocii bronzului. Bordeiele descoperite au plan patruleter, cu colțurile puternic rotunjite, uneori aproape pînă spre mijlocul laturilor (acolo unde s-au putut surprinde marginile locuințelor). Gropile de bucate sînt cilindrice, cu pereții drepecți. Gropile menajere, puțin adîncite în pămînt (sub nivelul de cultură, au fundul albiat și sînt circulare sau ovale.

Întinderea așezării, sistemul său de fortificare complex precum și materialul arheologic încă neprelucrat, par a indica un important centru economic și politic al populației tracice din zonă.

3.2. Din așezarea de sec. III—IV s-au degajat:

- unsprezece locuințe;
- șasesprezece gropi de provizii;
- șapte gropi menajere;
- cinci cuptoare exterioare locuințelor (la trei s-au găsit doar vetrele distruse);
- un cuptor interior unei locuințe.

3.3. Descrierea complexelor așezării de sec. III—IV.

3.3.1. Locuințe:

1. *Bordei*. Patrulater, distrus pe latura estică de șanțul excavat de fermă în anul 1976. $L=4,20$ m, l (păstrată)=2 m. Avea două încăperi, de 2 m lungime fiecare, despărțite printr-un perete de pămînt cruțat de 0,20—0,25 m. Fundul la adîncimea de 1,50 m de nivelul de călcare actual (adîncimea medie a tuturor bordeielor de aici). În a doua încăpere, resturile unui cuptor menajer, plasat spre colțul sud-vestic, cu vatră de formă ovală avînd axele de $1,20 \times 1$ m. Intrarea pe latura vestică, lată de 1,2 m.

2. *Bordei*, identic probabil tipologic cu precedentul. Surprins în profilul șanțului de evacuare (1976) și desenat. Prin refacerea anuală a acestui șanț, a fost distrus total. $L=4$ m, avea probabil tot două încăperi, despărțite de zidul de pămînt cruțat.

3. *Bordei* avînd două faze de folosință. În prima sa fază, are formă patrulateră (trapezoidală) aproape oval datorită colțurilor puternic rotunjite. Pe latura estică se afla vatra, scobită în perete și adîncită în pămînt,

cu axele de $1,70 \times 1,5$ m. Dimensiunile locuinței: $3,20 \times 2,50$ m (pe axe). În a doua fază, în jurul vetrei bordeiul se lungeste și se îngustează, căpătând formă dreptunghiulară cu laturile de $3,60 \times 2$ m. Prima fază are fundul locuinței la 1,50—1,60 m, iar a doua la 1,30—1,40 m.

4. *Semibordei*, adâncime 0,9 m. Dreptunghiular, cu laturile de $3,50 \times 3,50$ m. Vatra, distrusă din vechime, în colțul de sud-est.

5. *Locuință de suprafață*. Adâncime 0,30—0,40 m de la nivelul actual. Distrusă de arătură, se particularizează de solul înconjurător prin cantitatea mare de fragmente ceramice masată în spațiul său. Dimensiuni aproximative: $L=6$ m, $l=4$ m, plan dreptunghiular, probabil cu două sau mai multe încăperi. Nu am depistat urme de vatră sau cuptor.

6. *Bordei*. Distrus parțial de șanțul de excavare, care l-a separat în lungime, peste mijloc. Dimensiuni: $4,60 \times 3$ m. Dreptunghiular, cu colțurile rotunjite. Urmele vetrei distruse, pe latura vestică, spre colțul sud-vestic.

7. *Bordei* dreptunghiular, suprapus peste o locuință de epoca bronzului. Dimensiuni: $3,80 \times 2,90$ m. Colțurile rotunjite.

8. *Bordei* dreptunghiular, cu colțuri rotunjite, dimensiuni $3,80 \times 2,60$ m.

9. *Bordei* distrus parțial de șanțul de excavare. Dreptunghiular, $L=3,70$ m; $l=1,10$ m (păstrată). Despărțit în două încăperi ($L_1=1,80$ m; $L_2=1,70$ m) de un zid de pământ cruțat gros de 0,20 m. Vatra se afla probabil pe latura vestică.

10. *Semibordei* suprapus peste o groapă de provizorii din epoca bronzului. Dreptunghiular, cu colțurile rotunjite, de dimensiuni reduse ($2,40 \times 1,50$ m). Fără vatră de foc. Se caracterizează prin numeroase bucăți de zgură aflate în umplutura sa. Probabil a fost o clădire anexă (depozit?) a unui atelier metalurgic aflat undeva în apropiere. Adâncimea gropii locuinței: 0,90—1 m.

11. *Bordei* degajat parțial, doar colțul de NE, restul fiind distrus de excavații. Identic tipologic cu precedentele.

3.3.2. Gropi de provizii.

1. Cilindrică, pereți drepecți, gură ovală (axe $2,20 \times 1,80$ m). Adâncime 1,40 m de la nivelul actual (stratul de cultură în așezare se termină la adâncimea de 0,70—0,80 m de la nivelul actual). Jur împrejur, urmele a 12 pari de stilpi pe care se sprijinea acoperișul (gropi mici de la pari s-au găsit aproape la toate gropile de provizii de la Hodoni).

2. Circulară, diametrul 1,50 m. Formă cilindrică. Adâncime 1,20 m.

3. De formă cilindrică, cu gura circulară, diametrul 1,10 m, adâncime 1,20 m.

4. Identică cu precedenta.

5. Circulară, cilindrică, diametrul 1,50 m, adâncime 1,60 m.

6. Circulară în partea superioară, spre fund se bombează formînd o cavitate cu pereți concavi. Pe fund, gropi de pari înfipti orizontal, sugerînd prezența unui grătar de lemn. Adâncime 1,80 m. Diametrul gurii 2 m, diametrul fundului 3 m.

7. Groapă în formă de clopot. Gura patrulateră, cu colțurile rotunjite. Adâncimea 2 m. În umplutură, pe fund îndeosebi, s-a desenat conturul carbonizat al unui schelet lemnos, asemănător unei etajere.

8. Groapă cilindrică, circulară, cu diametrul de 2,50 m, adâncimea 1,40 m.

9. Identică tipologic cu precedentă, aproximativ aceleaşi dimensiuni.

10. Groapă circulară, diametrul 1,40 m la gură, formă concavă asemănătoare unui butoi cu diametrul maxim (1,70 m) pe mijlocul înălţimii. Adâncime 2,50 m.

11. Groapă circulară, concavă, cu diametrul maxim spre fund. Diametrul gurii 1,20 m, diametrul fundului 1,70 m. Adâncime 2,15 m. Din inventar, o monedă fragmentară de la Traianus Decius.

12. Identică tipologic cu nr. 10. Adâncime 2 m. Diametrul maxim 1,60 m, diametrul fundului şi guri 1,40 m.

13. Groapă în formă de clopot. Diametrul gurii 1 m, diametrul maxim 1,80 m. În inventar, un fragment de fibulă de fier corodată, databilă în sec. III e.n.

14. Groapă circulară, tronconică în profil, cu pereţii oblici, lărgindu-se de la gură spre fund. Adâncimea 2,40 m. Diametrul gurii 1,40 m, diametrul fundului 2,20 m. La fundul gropii, laviţă de pământ cruţat cu dimensiunile $L=0,90$ m, $l=0,80$ m, $f=0,40$ m.

15. Groapă de formă ovală tronconică în secţiune, cu pereţii uşor bombati. Axele gurii: $1,70 \times 1,50$ m. Axele fundului $2,10 \times 1,80$ m. Adâncime 1,80 m.

16. Groapă de formă tronconică, circulară în diametru. Diametrul gurii 1,50 m, diametrul fundului 2,40 m. Adâncime 2,20 m.

3.3.3. Gropi menajere

Şapte gropi de mici dimensiuni, circulare sau ovale (în medie 1,50 m diametru sau cu axele de $1(1,5) \times 2(1,5)$ m, de mică adâncime şi cu fundul puternic albiat, coborînd, în punctul maxim, pînă la cel mult 1 m adâncime. Umplutura lor constă din fragmente ceramice mărunte (majoritatea atipice) şi oase de animale fragmentare, cenuşă uneori.

3.3.4. Cuptoare şi vetre

1. Cuptor de olar, probabil de tipul cuptorului cu grătar. Are grătarul complet distrus. Este aproape rotund, diametrul aproximativ 1,70 m, groapa de alimentare lărgindu-se spre vest cu 1 m şi coborînd pînă la adâncimea de 1,40 m.

2. Partea finală a unui cuptor pentru copt piine, aflat transversal pe şanţul de evacuare şi distrus în cea mai mare parte. Formă dreptunghiulară, coboară în pantă pe axa longitudinală. Lungimea păstrată 1 m.

3. Cuptor menajer aflat în interiorul locuinţei nr. 1.

4. Vatră ovală, de mari dimensiuni, supraînălţată, cu axele $2,20 \times 2$ m (inclusiv marginile vetrei) apar, ţinînd probabil unui cuptor exterior locuinţei.

5. Vatră circulară, cu diametrul aproximativ de 2 m (inclusiv marginile vetrei), de acelaşi tip cu precedentă.

6. Groapă cu resturi de vatră, păstrîndu-se o porţiune de diametru şi pe o înălţime de 10 cm partea supraînălţată a vetrei. Diametrul probabil al vetrei: 1,20—1,40 m.

3.4. Materialul arheologic predominant recuperat în așezare de sec. III—IV este ceramica. Se adaugă numeroasele fragmente de oase de animale și câteva obiecte mărunte de metal (bronz), în majoritatea lor atipice. Ceramica este de două categorii: ceramică lucrată cu mâna, din pastă grosieră, cenușiu-cărămizie și prost arsă, aparținând unor vase de tipul oalei-borcan de dimensiuni mici și mijlocii și ceramică lucrată la roată, din pastă fină, în majoritatea ei cenușie, aspră la pipăit și aparținând unor chiupuri de mici dimensiuni, oale și străchini, dar într-o cantitate mai redusă, și ceramică roșie, fină, aparținând unor vase de mai mari dimensiuni (chiupuri). Deși materialul ceramic nu a fost încă prelucrat, el poate fi încadrat (atât cel lucrat cu mâna cât și cel la roată) în tipurile ceramice de tradiție dacică și romană, databile cronologic în sec. III—IV.

Așezarea de la Hodoni-Pustă aparține unei comunități daco-romane de agricultori, având o organizare de obște sătească. Alături de agricultură și creșterea vitelor ca ocupații principale, constatăm dovezi de practicare a meșteșugurilor, în vederea satisfacerii necesităților colectivității: olăritul (cuptorul de olar) și reducerea și prelucrarea metalelor (cantitatea mare de zgură din locuința descoperită în anul 1983 atestând prezența în așezare a unui atelier sau cuptor de redus minereu). Cele câteva fragmente de terra sigillata, mărgelile, fibula sînt produse ale lumii (romane însoșite prin schimb de către membrii colectivității de la Hodoni).

Cronologia așezării este înlesnită de apariția fibulei din fier de sec. III e.n. și a unui fragment de monedă (denar roman) provenind de la împăratul Traianus Decius (249—251 e.n.). Desigur, întinderea mare a așezării și faptul că locuințele se găsesc la o adîncime relativ mare de la nivelul de călare actual (peste 1—1,20 m) nu va putea permite cercetarea exhaustivă a sa, dar se pare că așezarea de la Hodoni, chiar dacă a avut o existență mai îndelungată, și-a avut perioada de maximă existență în sec. III e.n., prelungindu-se eventual spre începutul sec. IV e.n.

3.5. În perioada de după părăsirea Daciei de către romani așezările daco-romane se infiripă sau continuă să existe în preajma sau pe locul fostelor așezări din sec. II—III. e.n., de-alungul aceluiași cursuri de apă, fie pe terasele înalte, fie pe cel a joase, avînd aceeași structură de așezări deschise, nefortificate⁹. În zonele vestice ale Banatului, cum ar fi la: Iecea Mică sau Cioreni-Timișoara¹⁰ alegerea locului pentru așezare s-a făcut în strînsă corelare cu condițiile naturale, alegîndu-se promontorii mai ridicate care permiteau construirea locuințelor, fiind protejate în parte de inundații, ferite chiar de pericole externe.

Inventarul acestor așezări constă în mod deosebit din ceramică cenușie lucrată la roată în manieră tradițională dacică și cu evidente influențe romane (forme, motive ornamentale) alături de ceramica lucrată dintr-o pastă grosieră nu prea fină, de culoare brunmaronie (oale-borcan decorate cu briu alveolar, cești etc.).

Gropile bordeielor sînt de obicei săpate în stratul de lut viu pînă la o adîncime de 1,10—1,40 m, ca în așezarea de la Cioreni-Timișoara.

⁹ D. Benea — Adrian Bejan, *Viața rurală în sud-vestul Daciei în sec. II—IV e.n.*, (manuscris).

¹⁰ D. Benea, A. Bejan, M. Mare, în *Studii de istorie a Banatului*, XII, Univ. Timișoara (sub tipar).

În cazul așezării de la Hodoni-Pustă, unde s-au întreprins săpături sistematice, au fost dezvelite 11 locuințe, care apar la o adâncime de cca 1,50 m de la nivelul actual de călcare (borderale). Așezarea de la Hodoni se caracterizează prin mai multe tipuri de locuință: o locuință de suprafață, două semibordeie și opt bordeie.

Locuințele sînt de formă patrulateră, avînd în unele cazuri două încăperi, despărțite de un perete de lut crușat, lat de 20—25 cm. Într-un singur caz, la un bordei, se constată o refacere și o lărgire a sa. De asemenea, în majoritatea cazurilor în interiorul locuințelor se constată urmele unor cuptoare menajere sau a unor vetre simple de foc.

În apropierea locuințelor au fost depistate 16 gropi de provizii, 7 gropi menajere, vetre de foc și cuptoare exterioare locuințelor.

Cu ocazia lucrărilor de irigație întreprinse în dreptul cartierului Fredorf-Timișoara în luna mai 1984, în șanțul de canalizare lat de 3 m, au fost surprinse la adîncimea de 0,90 m de la nivelul de călcare actual urme de locuințe-bordeie avînd la distanța de 3—4 m gropi de provizii, conținînd un bogat material ceramic cenușiu datat în sec. II—IV e.n., dar și ceramică lucrată de mînă, de culoare brun-cafenie.

Sondajele efectuate la Greoni, Ilidia, Moldova Veche au permis identificarea și dezvelirea în aceste zone a unor locuințe de suprafață sau bordeie cu un bogat material ceramic, unelte de fier etc. La Moldova Veche, în punctul Vinograd pe malul Dunării, spre Pescari au fost descoperite două locuințe: un semibordei la adîncimea de 0,80 m și o locuință de suprafață (la adîncimea de 0,55 m) cu dimensiunile de 2,50×2,20 m. În ambele locuințe s-au descoperit cîte o vatră realizată din fragmente de cărămizi romane (diametrul de 0,50 m). În fața locuinței de suprafață se păstrează și o a doua vatră¹¹.

Între amenajările gospodărești care au fost sesizate arheologic, *gropile de provizii* sînt cele mai numeroase. Ele sînt amplasate în preajma locuințelor și în spațiul dintre acestea. La așezarea de la Hodoni-Pustă au fost identificate 16 gropi de provizii: cilindrice, cu pereții nearși — 9 buc.; în formă de clopot, cu pereții puternic arși — 2 buc.; în formă de butoi — 2 buc.; trapezoidale 2 buc.; circulară în partea superioară și bombată mult în partea inferioară, cu pereții puternic arși — una.

Dimensiunile gropilor de provizii variază între 1,10—2,20 m (diametrul sau axa mare), iar adîncimea între 1,20—1,80 m. La unele gropi se observă de jur-împrejurul lor urme de pari (diametrul de 5—7 cm) ce susțineau probabil un acoperiș. În unele cazuri se observă urme de lemn de la amenajări interioare, sau urme de pari ce susțineau probabil un grătar din lemn sau leasă de nulele (?). În unele cazuri, după deteriorare, gropile deveneau depozite menajere.

Alte gropi de provizii au fost identificate în așezările de la Cioreni și Fraidorf Timișoara, Satchimez și într-una din locuințele de la Moldova Veche.

Gropile de provizii cercetate pînă acum constituie un element de continuitate observat încă în așezările daco-gete. Sistemul lor de amenajare simplu și eficient, fie prin arderea lor prealabilă, fie prin realizarea unor leaze din nulele (sau grătare?) care se lipeau apoi cu lut — leazele — asi-

¹¹ O. Bozu, *Noi descoperiri de la Moldova-Veche*, comunicare prezentată la sesiunea „În memoriam Constantini Daicoviciu“, Caransebeș, martie 1984.

gurau protejarea gropilor de infiltrațiile apei sau ale unor rozătoare. Gropile erau utilizate pentru depozitarea cerealelor, dar probabil și a altor provizii.

Caracterul rural al așezărilor este evidențiat și de prezența în cantitate mare a rîșnițelor de tip roman, fragmentare sau întregi, din tuf vulcanic, ce atestă gospodării stabile în care are loc prelucrarea produselor agricole principale.

Ocupațiile locuitorilor așezărilor daco-romane au fost cele obișnuite în mediul rural: agricultură, creșterea vitelor, păstoritul la care se adaugă o serie de îndeletniciri nelipsite: dulgheria, făurăria, olăria, țesutul etc.

Condițiile naturale propice au favorizat în Sud-Vestul Daciei cultivarea cerealelor și îndeosebi a grîului, meiului etc. pe care provincia l-a și exportat în veacurile II—III e.n.

Ocupație complementară agriculturii, determinată în primul rînd de zona geografică, creșterea vitelor era favorizată în sud-vestul Daciei de existența pășunilor. În marea majoritate a așezărilor rurale romane și daco-romane se constată — judecînd după materialul osteologic descoperit și cercetat — creșterea pentru hrană a bovinelor, ovicaprinelor și porcinelor. În inventarul locuințelor de la Moldova-Veche predomină prima categorie, în schimb în așezarea de la Cioreni-Timișoara, ovicaprinele.

Creșterea păsărilor de curte este documentată prin oasele descoperite în inventarele citorva locuințe cercetate sau a unor coji de ouă (la Hodoni).

Apariția masivă a zgurii metalifere și a urmelor de cuptoare din zona așezărilor rurale de la Soșdea-Berzovia, Moldova-Nouă, Jabăr Hodoni etc. denotă prelucrarea metalelor în aceleași comunități rurale, mai ales în veacurile III—IV e.n.

Alături de metalurgia fierului și prelucrarea lemnului, olăritul ocupă un loc important în comunitățile rurale (a se vedea cuptoarele de clar din aceste așezări)¹². Ocupațiile casnice-torsul și țesutul sînt documentate prin numeroasele fusaiole descoperite în mai toate așezările cercetate pînă acum.

Cu tot caracterul rural al unor așezări cercetate pînă în prezent cum ar fi cele de la Hodoni, Cioreni-Timișoara, Moldova-Veche, Greoni etc. în care agricultura și creșterea vitelor are un rol determinant și împreună cu celelalte meșteșuguri asigură aproape integral bunurile necesare traiului, prezența unor piese (unelte, accesorii vestimentare, podoabe) conduce spre concluzia că aceste așezări au fost antrenate în relațiile de schimb bazate pe monedă. Contactele permanente și regulate în timpul provinciei prin târgurile locale și negustorii itineranți au adus produse meșteșugărești romane pînă în cele mai îndepărtate centre rurale. După părăsirea Daciei de către romani, în cursul veacurilor III—IV e.n. circulația monetară intensă în spațiul cuprins între Tisa, Dunăre și Mureș¹³ denotă în continuare păstrarea unor relații de schimb cu Imperiul roman, comerț care își va menține caracterul neschimbat pînă spre sfîrșitul veacului IV e.n.

¹² D. Benea, în *Potaissa*, III, 1982, p. 22—41.

¹³ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *Trei tezaure romane în sec. IV e.n., din Banat*, Lugoj, 1975.

3.6. Prezentarea celor mai de seamă descoperiri cunoscute pînă acum privitoare la viaţa rurală în Banat în secolele III—IV e.n. conduce spre câteva *concluzii*:

Aşezările daco-romane din sec. II—III e.n. (în cea mai mare parte necercetate pînă acum) şi au continuat existenţa în sate avînd ca tip predominant de locuinţă bordeiul şi semibordeiul. În secolele III—IV e.n. în mare parte aşezările continuă să fiinţeze pe vechile locuri, ori în preajma acestora. În noile aşezări se observă orientarea locuitorilor spre a asigura toate cele necesare în gospodăria proprie, aşa se explică apariţia unor mici ateliere rurale ce deserveau o comunitate sau mai multe. (din jur, cu produse meşteşugăreşti cum ar fi atelierele de olărie, făurărie, dulgherie etc.).

Sud-Vestul Daciei, ca de altfel întreaga provincie a fost un teritoriu agricol prin excelenţă, la care se adaugă şi prelucrarea minereurilor bogate din zonă, fără a avea dovada deocamdată, că în sec. III—IV e.n. sînt aşezări distincte de mineri ori meşteşugari în prelucrarea metalelor.

Pe întreg teritoriul Banatului antic sînt cunoscute pînă acum în jur de 100 localităţi în care au apărut urme de aşezări databile în sec. II—IV e.n. În vatra multor localităţi actuale se constată existenţa a două-trei aşezări, ceea ce ridică numărul lor pînă în jur de 150. Deşi cercetările sînt deocamdată relativ puţine, ele evidenţiază o viaţă rurală *intensă şi unitară* prin toate formele ei de manifestare pe întreg spaţiul cuprins între Mureş—Tisa—Dunăre; (de la Moldova-Veche şi Vrsac la Hodoni şi Arad-Ceala).

Componentele acestui caracter unitar al aşezărilor le reprezintă, alături de tipurile de locuinţe, amenajările (gropi de provizii, vetre, cup-toare etc.), ceramica de tradiţie autohtonă dacică lucrată cu mîna şi ceramica cenuşie lucrată la roată, în cele două variante ale sale, fină şi mai zgrunţuroasă, în formele căreia se recunoaşte influenţa romană. În organizarea aşezărilor rurale daco-romane se observă locuirea lor îndelungată, prin sistemul de construire al locuinţelor şi mai ales prin organizarea gospodăriilor cu toate anexele lor, attribute de seamă în identificarea unei populaţii stabile ce se ocupa în principal cu lucrarea pămîntului¹⁴. Ele constituie deci, alături de alte descoperiri, elemente fundamentale ale continuităţii daco-romane pe teritoriul Banatului.

ADRIAN BEJAN — DOINA BENEĂ

AUSGRABUNGEN IN HODONI-PUSTA

(Zusammenfassung)

Die Arbeit beschreibt die wichtigsten Ergebnisse der in der Gemarkung der Gemeinde Hodoni (Bez. Timiş) in der Zeitspanne 1979—1984 ausgeführten Grabungen.

¹⁴ A. Bejan, în *Analele Banatului. Istorie*, 1, Timişoara, 1981, p. 21—27.

1. *Daten über die Siedlung.* In der Zeitspanne 1959—1960 wurde in der Gemarkung der Gemeinde Hodoni am Flure „Poccioroane“ eine neolithische Siedlung entdeckt, mit darüberliegenden Körpergräbern aus den X—XI Jhs. Durch eine 1976 durchgeführte Bohrung wurden, die neolithischen Ausgrabungen ergänzt und zwei andere Grabungsobjekte festgelegt: Curtea Domnească (Früh-Mittelalter und XVII—XVIII Jh. und Pusta-zwei übereinander liegende Siedlungshorizonte: aus den Bronzealter, befestigt, und unbefestigt aus den III—IV Jh.

2. *Geschichte der Forschungen:* Die Ausgrabungen werden in chronologischer Reihenfolge angeführt.

3. *Beschreibung der Grabungsbefunde aus der Zeitspanne 1979—1981.*

3.1. Aus der keramikdateierten bronzezeitlichen Siedlung wurden fünf Wohnungen (Grubenhütten, und ebenerdige Häuser), fünf runde Vorratsgruben und sechs kleine Gruben für häusliche Abfälle entdeckt. Gleichzeitig wurde durch den Wehrgraben der Siedlung ein Querschnitt gemacht. Dieser Graben war ober 16,50 m breit und höchstens 7,5 m tief.

3.2. In der Siedlung aus den III—IV Jh. wurden: 11 Wohnungen, 16 Vorratsgruben, 7 Abfallgruben, 5 ausserhalb der Wohnungen gelegene Ofen und ein innerhalb der Wohnung gelegener Ofen freigelegt. Typologisch und was die Ausmaße betrifft gleicht die Siedlung anderen Siedlungen der selben Periode aus dem Süd-Westen Dakiens.

3.3. *Beschreibung der Grabungsobjekte aus dem III—IV Jh.* Die wichtigsten Grabungsbefunde aus der Siedlung der Zeitspanne III—IV Jh. bestehen aus Keramik, Bruchstücke von Tierknochen und kleine Metallgegenstände. Die Keramik kann eingeteilt werden in: mit der Handgearbeitet aus groben Paste graulich, ziegelrot und schlecht gebrannt (typologisch gehört sie zur Kategorie der kleinen und mittleren Töpfe) und auf der Drehscheibe erzeugten roten Keramik entdeckt. Chronologisch gehört diese Keramik zu den Typen dakischer und römischer Tradition aus den III—IV Jh.

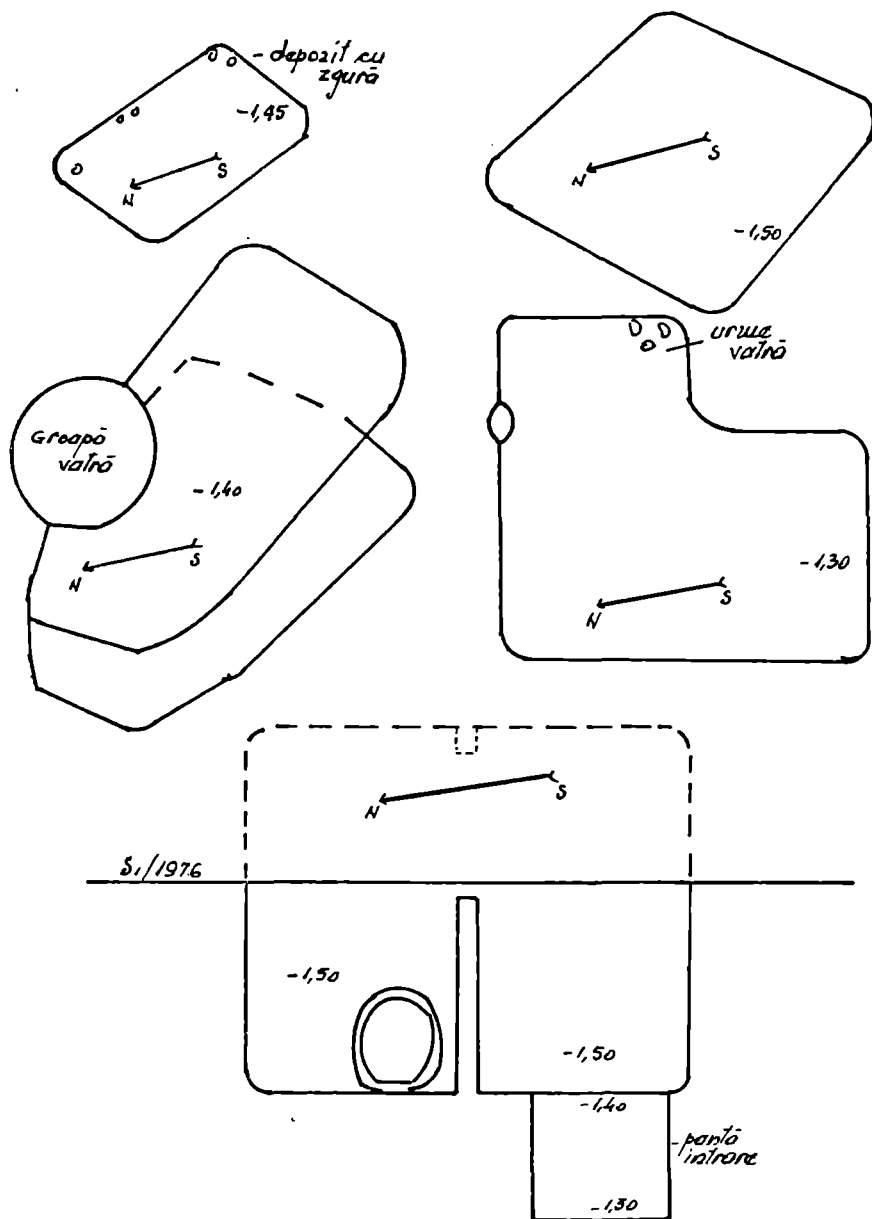
Die Siedlung Hodoni — Pusta gehörte einer dako-römischen Gemeinde von Landwirten, als Dorfgemeinschaft organisiert. Die Datierung der Siedlung wird durch die Entdeckung einer Eisenfibel aus dem III Jh. und des Bruchstückes eines römischen Denars aus der Zeit des Kaisers Traianus Decius (249—251) erleichtert. Wahrscheinlich war das III Jh. die Blütezeit der Siedlung vielleicht auch bis ins IV Jhs fortgesetzt.

3.5. In der dako-römischen Siedlung von Hodoni-Pusta wurden 11 Wohnungen entdeckt, die typologisch wie folgt eingeteilt werden; ein ebenerdiges Haus zwei Halbgrubenhütten und 8 Grubenhütten. Die Wohnungen sind viereckig, in einigen Fällen, mit zwei Räumen. Im Innern der Wohnungen konnte man die Spuren von Heizungseinrichtungen feststellen (Ofen oder einfache Herde). In der Nähe der Wohnungen wurden 16 Vorratsgruben freigelegt: zylindrische, mit ungebrannten Wänden (2); fassförmige (2); trapezoidale (2); oben runde und unten kugelförmige mit stark gebrannten Wänden (1). Solche Vorratsgruben wurden schon bei Ausgrabungen dako-getischer Siedlungen entdeckt und können als Element der Kontinuität betrachtet werden.

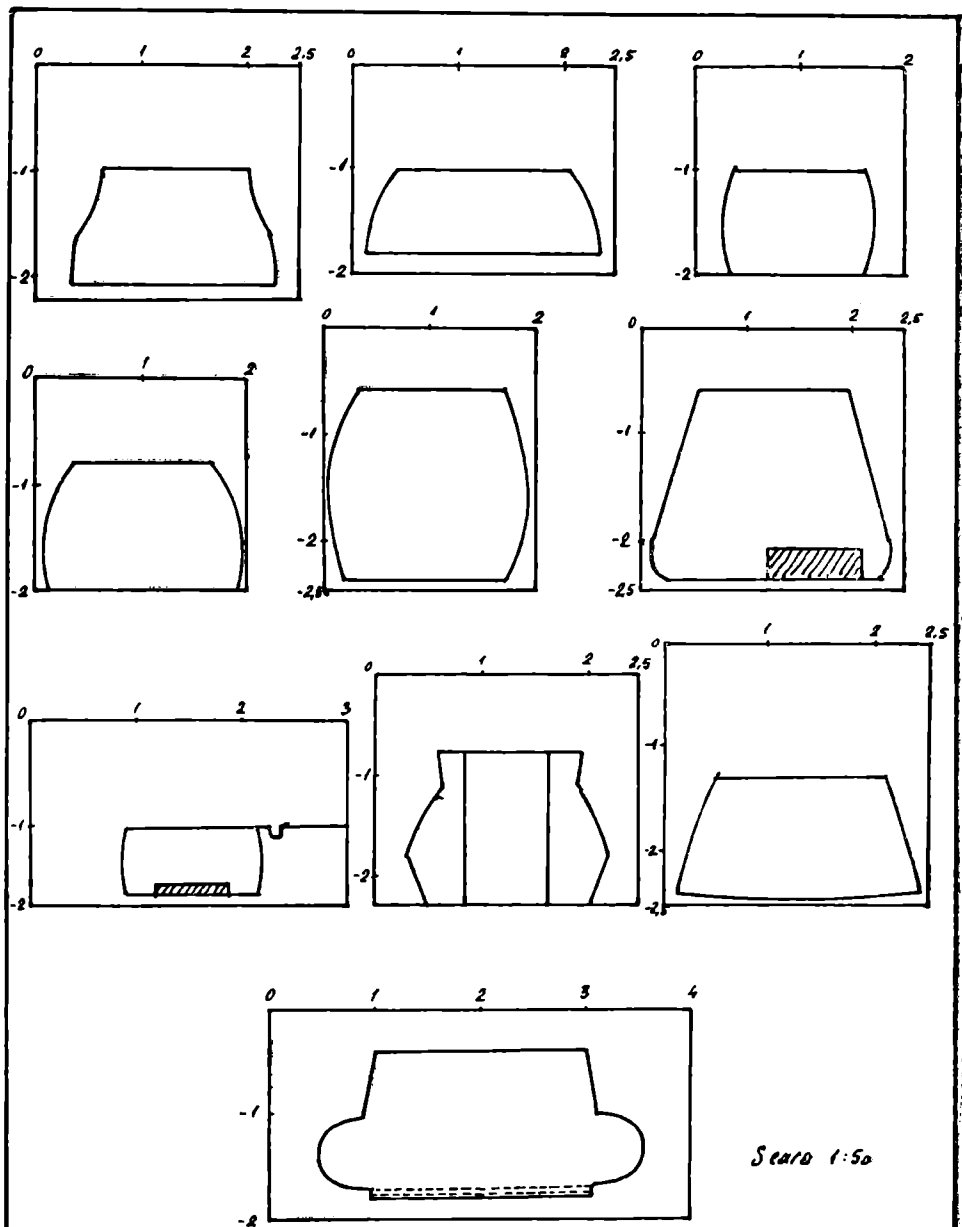
Charakteristisch für die unbefestigten Siedlungen im Süd-Westen Dakiens (Banat) sind folgende Eigentümlichkeiten: Einfluß der Umwelt auf ihre Anlage; ihr Inventar besteht hauptsächlich aus Keramik; letztere ist nach dakischer Tradition gefertigt aber römisch beeinflusst; alle archäologischen Objekte sind vom typologischen Standpunkt gleich (Wohnungen, Ofen, Vorratsgruben). Das ländliche Wesen dieser Siedlungen (Icea Mică, Cioreni — Timișoara, Freidorf — Timișoara, Satchinez, Moldova Veche u.a.) ist durch die große Anzahl der Steinhandmühlen römischen Typus, die ganz oder in Bruchteilen gefunden wurden bestätigt. Sie bezeugen die Existenz stabiler Wirtschaften die besonders Getreideanbau (Weizen, Hirse) betrieben und die wichtigsten landwirtschaftlichen Produkte verarbeiteten. Die Knochenbefunde beweisen daß Schlachtvieh gezogen wurde und Insassen der Siedlungen mit den Hütten der Herden beschäftigt waren; dazu kamen auch andere, für ländliche Siedlungen unentbehrliche Gewerbe: Zimmermann, Schmied, Töpfer, Weber, u.a., die alle archäologisch bezeugt sind.

Der Charakter der Siedlungen war vorherrschend landwirtschaftlich doch wurden sie in den auf Geld fussendem Warentauschverkehr miteinbezogen. Der intensive Münzenumlauf im Raume zwischen Theiss, Donau und Marosch in den III—IV Jh. bezeugt die Aufrechterhaltung von Tauschbeziehungen mit dem kaiserlichen Rom.

3.6. *Schlussfolgerungen.* Auf dem Gebiete des antiken Banats befinden sich etwa 100 Ortschaften wo Spuren von Siedlungen aus dem III—IV Jh. gefunden wurden. In den Gemarkungen zeitgenössischer Ortschaften wurde sogar die Existenz von zwei bis drei Siedlungen festgestellt, was ihre Anzahl auf ungefähr 150 erhebt. Diese Siedlungen bezeigen ein reges ländliches Leben welches sich in dem ganzen Gebiete zwischen Marosch-Theiss-Donau einheitlich äusserte. Neben anderen, Grabungsbefunde legen ein Zeugnis ab für die dako-römische Kontinuität auf dem Territorium des Banats.

Pl. I. Hodoni. Pustă. Așezare 3-4. Tipurile locuințelor. Scara 1:50.

Planşa II. Hodoni-Pusta. Aszara sec III-IV. Tipologia gropilor de provizii